

Svalpa, Suolojaure in Zweeds Lapland, juni 1992, waar het herintroductieproject van de Dwergganzen plaatsvindt.

Foto: Lambert von Essen.

De betekenis van Nederland en speciaal van het Oude Land van Strijen voor het Zweedse dwergganzenproject

Gerard Ouweneel

Met een resterende populatie in Fenno-Scandinavië van 30-35 paren en een slinkend bestand in Europees Rusland, is de Dwergganzen één van de zeldzaamste broedvogels van ons werelddeel. Halverwege deze eeuw begon de achteruitgang. In ieder van de vier Scandinavische landen waarin Dwergganzen oorspronkelijk broedden of dit nog doen, loopt een dwergganzenproject. Bij het Zweedse project speelt Nederland een beslissende rol.

Het is onbekend hoeveel Dwergganzen in Fenno-Scandinavië broedden voor de populatie-instorting begon. Norderhaug (1982) heeft getracht die omvang te reconstrueren, maar moest besluiten met de veronderstelling dat in de jaren twintig en dertig van deze eeuw meer dan tienduizend vogels in Scandinavië huisden. Of toen de achteruitgang al was begonnen, bleef onzeker. De Finse ornitholoog Merikallio observeerde in 1913 de voorjaars trek van Dwergganzen. Dat deed hij langs de Finse westkust bij Karlo. Op 17 mei 1913 arriveerde de ene groep na de andere, de hele dag door, waarbij het vaak gebeurde dat de ene groep nog niet uit zicht was of uit het zuiden naderde al weer een andere. Op grond van zijn voorjaars trekwaarnemingen kwam Merikallio tot de slotsom dat de populatie toen nog tienduizenden vogels omvatte.

Het lijkt erop dat de catastrofale achteruitgang betrekkelijk laat werd opgemerkt. Voous (1960) noemt alleen de enorme slachtingen in de Japanse winterkwartieren, waardoor de vogel in Oost-Siberië zeldzaam was geworden. Uspenski (1965) schatte op grond van aantallen in de winterkwartieren het totale Euraziatische bestand op ten minste honderdduizend vogels. In 1968 noemden Bauer & Glutz von Blotzheim de Dwergganzen voor Hongarije nog als een *'sehr häufiger Durchzügler'*. Toen echter was er al veel mis, want Von Essen (1991) schatte voor 1980 de Fenno-Scandinavische populatie op hoogstens negentig paren, waarvan tien paren in Zweden. Aannemelijk is dat thans in Zweden niet langer oorspronkelijk wilde Dwergganzen broeden.

Oorzaken achteruitgang

Vanzelfsprekend kwamen speculaties over de oorzaken van de achteruitgang. Geopperd zijn

jacht, verstoring in de broed- en/of ruigebieden, negatieve gebeurtenissen op pleisterplaatsen langs de trekroutes en/of in de winterkwartieren,

Dwergganzen in het Oude Land van Strijen, december 1986.

Foto: Janus Verkerk.

biotoopaantastingen en de sterke populatiegroei van Vossen in de Noord-Scandinavische broedbiotopen. Mogelijk dat genoemde aspecten alle een rol speelden of zelfs elkaar hebben versterkt, maar het werd duidelijk dat de hoofdoorzaken op de trekroutes en in de winterkwartieren lagen. Dwergganzen plegen of plachten te overwinteren vanaf de kusten van de Zwarte Zee en Kaspische Zee tot in Oost-China (Del Hoyo et al 1992). Een grote verrassing en opsteker was de ontdekking van 13.700 overwinterende Dwergganzen in Centraal-China bij het Dongtingmeer in februari 1997. Deze vogels moeten afkomstig zijn van in Oost-Siberië gelegen broedgebieden. In de winter van 1997/1998 werd geprobeerd daar een paar vogels te vangen, teneinde deze uit te rusten met zendertjes.

Tot voor kort bleef onbevestigd waar ergens in de enorme zich over de Euraziatische landmassa uitstreckende strook de Fenno-Scandinavische Dwergganzen overwinterden en via welke route(s) de vogels naar hun winterkwartier(en) reisden. Medewerkers van het Noorse project slaagden erin in 1995 in Finnmark vier Dwergganzen te vangen, die werden voorzien van dertig gram wegende zendertjes. Na het broedseizoen maakten deze vogels deel uit van een groep van 85 Dwergganzen die zich concentreerden in de Valdak-moerassen in Noord-Scandinavië. Via een vijfde in het kader van het Finse project van een zender voorziene Dwergganzen werd een tweede nazomerconcentratiegebied ontdekt, waar veertig vogels verbleven. Uit signalen bleek dat begin september de vijf met zenders uitgeruste vogels oostwaarts wegtrokken naar het Kanin-schiereiland in Noord-West-Rusland, en wel naar een zich daar bevindend zoutmoeras. Daar bleven de vogels twee weken. Later in september trokken twee Noorse en de Finse Dwergganzen verder oostwaarts, naar subarctisch West-Siberië. Daarna ging het zuidwaarts via het stroomgebied van de Ob, waarschijnlijk richting Azerbeidzjan. Op dit traject werden de drie Dwergganzen met zender geschoten. De derde en vierde Noorse vogels met een zender

namen vanaf Kanin een andere route. Via de Baltische kust bereikten deze vogels met andere Dwergganzen Noord-Oost-Duitsland, waar het contact met een vogel werd verloren. In een groep van veertig vogels kwam de laatste Dwergganzen met zender via de Hortobagy in Hongarije en Kerkini in het Griekse deel van de Evros-delta terecht. Hoewel de Griekse zijde van de delta een Ramsargebied is, gaat er veel mis ten aanzien van jacht, agrarische activiteiten, drainage en overbegrazing. Juist in 1995 hadden nieuw aangelegde wegen het gebied voor jagers verder opengelegd. Maar deze laatste van een zender voorziene Dwergganzen keerde voorjaar 1996 in Noord-Scandinavië terug.

Twee voorbeelden van hetgeen de Dwergganzen tijdens zijn trek heeft te duchten. Bij de in september 1995 in Finnmark tweehonderd gesignaleerde Dwergganzen bevonden zich negentig juveniele vogels. Van deze juvenielen keerden voorjaar 1996 slechts tien vogels (15%) terug. Na het mislukte broedseizoen in 1996, bedreog de nazomerconcentratie in Finnmark slechts honderd vogels, waaronder tien juvenielen, binnen een jaar een achteruitgang van 50%. Ook in de Russische winterkwartieren is het niet pluis. Een van de Noorse projectmensen nam in februari 1996 deel aan watervogeltellingen in een beschermd gebied in Azerbeidzjan, waar duizend Dwergganzen plegen te overwinteren. De man telde binnen een periode van vijf minuten 31 schoten. Geen wonder dat de Zweden voor hun project uitkeken naar een opzet die de Dwergganzen minder kwetsbaar moest maken voor gevaren tijdens de trek en in de winterkwartieren.

Brandganzen

Op het op 29 en 30 oktober 1981 in Debrecen, Hongarije onder auspiciën van het International Waterfowl Research Bureau gehouden ganzen-symposium lichtte de Zweed Lambart von Essen achtergronden en doelstellingen toe van het toen net in Zweden gestarte dwergganzenproject. Het streven was in Zweeds Lapland te komen tot een nieuwe broedpopulatie Dwergganzen, die echter

niet naar de gevaarlijk geachte klassieke in Zuid-Oost-Europa en Zuid-West-Azië gelegen winterkwartieren zou wegtrekken, maar naar de veiliger ingeschatte kusten rond de Noordzee, met name Nederland.

Om deze opzet te bereiken gebruikt men semi-wilde Brandganzen als 'foster-parents'. Van de in Zweden rond Stockholm broedende Brandganzen is bekend dat de winterkwartieren in Nederland liggen. Dwergganzen worden grootgebracht door Brandganzen waarna, tegen het tijdstip dat de pullen het vliegvermogen krijgen, de vogels inclusief de foster-parent Brandganzen worden overgebracht naar een geschikt geachte broedbiotoop in Lapland. In het najaar trekken de families weg naar Nederland. In het voorjaar komen de vogels terug, ieder naar de plaats waar ze vliegvlug werden: de Brandganzen rond Stockholm en de Dwergganzen in Lapland.

Het plan lijkt te gaan slagen. Vanaf 1981 tot en met 1996 introduceerden de Zweden in Lapland op deze wijze 276 Dwergganzen. Zomer 1997 kwamen er weer 22 pullen bij en voorts bracht men ook vijf eenjarige Dwergganzen over naar Lapland. De verliezen zijn niet gering maar niettemin schatten de projectmedewerkers dat najaar 1997 zo'n tachtig Dwergganzen vanuit Zweden wegtrokken. Op 18 december 1997 was in Noord-Friesland in de buurt van Anjum vastgesteld dat daar ten minste 33 verschillende Dwergganzen waren doorgekomen. Op 31 januari 1998 waren aan Von Essen vanuit Nederland zestig verschillende Dwergganzen gemeld. Ook kreeg Von Essen de mededeling dat eind november 1997 twee Dwergganzen in Spanje waren waargenomen.

Vijf jaar na de start, in 1986, kwamen in Lapland voor het eerst projectdwergganzen tot broeden.

Wijfjes Dwerggans nummer 809 bij Den Bommel op 21 februari 1990 toen de vogel nog geen 'Limping Lotta' werd genoemd. De ring is op de foto goed zichtbaar.
Foto: Henk Harmsen.

Hoeveel paren de projectpopulatie thans omvat, valt moeilijk te achterhalen. Er bestaan aanwijzingen dat zeventien jaar na aanvang van het project, niet langer alle broedgevallen van projectganzen of daarvan afstammende vogels, kunnen worden opgespoord. De plannen voorzien erin om met de reïntroductie door te gaan tot in Lapland ten minste 25 paren tot broeden komen en er sprake is van een duidelijke aanwas. De jaarlijkse projectkosten belopen circa 80.000 Zweedse kronen, welk bedrag onder an-

Dwergganzen in het Oude Land van Strijen.

Foto: Hans Gebuis.

Svenska Jägarförbundet
ÖSTER-MALMA JAKTVÄRDSSKOLA

Date: 15.3.95

To G. L. Pucevel

Dear Gerard

Thank you very much for your message on a/ Lesser White-fronted Goose/Geese
(Anser erythropus) that you have sighted/found at Strijen v.d. Lekhol

winter 1994-95 on the

The goose/geese was raised at Öster-Malma Hunting Management School, 90 km
south of Stockholm, and at the age of 5 weeks... ringed and released in Lapland
in north Sweden on the 9th of July -89

The purpose of the work is to reintroduce and restore the population of this
in Scandinavia very threatened species. The birds released are ringed with
three colour-leg-rings. Below you can find the code of the colour-rings.

The code of the reported bird is 809 and the metalring nr is 9139981

The sex of the bird is female

The goose has also been sighted:

Winter 89/90 at Den Bommel, Zuid-Holland ... 25.5.93 at Svaipa, limping, w. unringed partner.
April 90 at Anjum, Friesland ... 19.6.93 " " " on nest
Summer 90 at Svaipa (release-area) ... 1-27.9 at Hudiksvall with mate+1 juv.
Winter 90/91 at Den Bommel ... 9-12.10 at Kvismaren, middle Sweden (limping)
Summer 91 at Svaipa, Lapland ... Beginning Nov. 93 Oude land van Strijen
25.10.91 at Elbe-mouth Schl. Holst. ... 01.01.94 at Oude land van Strijen (still
09.11.91 at Anjum ... 10.04.94 at Anjum ... limping)
Winter 91/92 at Den Bommel ... 20.06.94 at Svaipa as nest - 4 goslings
Summer 92 at Svaipa ... 18.07.94 ...
17.7-7.10.92 at Hudiksvall, (middle Sweden) ... Was seen limping the first time 5.9.92.
29.11.92 at Den Bommel ... at Hudiksvall.

All sightings of the birds are important for evaluation of the project and I am
very grateful for your report.

Yours sincerely,

Lambert von Essen

Swedish Hunters' Association
Öster-Malma, 640 50 Björnlunda
SWEDEN

The colours coded into digits:

yellow	0	dark green	5
red	1	brown	6
light blue	2	grey	7
dark blue	3	black	8
orange	4	white	9

How to read
the three
colour-rings

black metal ring yellow red = 108
right leg left leg

Svenska Jägarförbundet
ÖSTER-MALMA JAKTVÄRDSSKOLA
640 50 BJÖRNLUNDA

Telefon
0155-24 03 00

Telefax
0155-24 60 26

Postgiro
29 57 75-1

Dit is het 'trouwboekje' van Dwerggans nummer 809, een wijfje, dat sinds 1992 als 'Limping Lotta' door het leven gaat. Want ze loopt sinds 1992 mank. Kennelijk had ze die handicap zomer 1992 in Lapland opgelopen. 'Limping Lotta' werd in juli 1989 in Lapland vliegvlug. Dit waarnemingsoverzicht loopt tot winter 1994-1995. Inmiddels gaan de waarnemingen door tot en met winter 1997-1998, waarmee 'Limping Lotta' verreweg de oudste Dwerggans van het project is.

De Dwerggans nummer 809 hier in gezelschap van drie Brandganzen (waaronder mogelijk de pleegouders). Den Bommel, 21 februari 1990. Foto: Henk Harmsen.

dere voor rekening komt van World Wildlife Fund Zweden, de Zweedse jagersorganisatie en de Swedish Environmental Protection Agency.

Strijen

Kort na de start van het project kwamen in Nederland waarnemingen los van Dwergganzen met kleurringen, meestal tussen Brandganzen, en van de pleegouders. Toen in Lapland de eerste projectganzen aanvingen met broeden, verschenen op Nederlandse ganzenpleisterplaatsen families Dwergganzen. Enkele locaties kregen de voorkeur. Allereerst was dat de Polder van Oost- en West-Dongeradeel bij Anjum in Noord-Friesland. Deze polder bezit de status van verzamelgebied tijdens voor- en najaarstrek. Dan het Oude Land van Strijen in de Hoeksche Waard, in het noordelijke deltagebied. Vanaf winter 1995-1996 verschijnen ook projectdwergganzen bij Petten in Noord-Holland, waar zich einde december 1997 22 vogels bevonden. Ook verbleef half december 1997 een groep van zeven Dwergganzen langs de Maas bij Stevensweert in Limburg; in deze groep waren vijf juveniele vogels.

In het Oude Land van Strijen werden voor het eerst Dwergganzen opgemerkt op 10 januari 1988. Het ging toen om zes vogels, die ter plekke ruim vijf weken pleisterden. Sindsdien bleven alleen winter 1988-1989 en 1990-1991 zonder dwergganswaarnemingen, hetgeen overigens geen afwezigheid betekende. Want om tussen grote gezelschappen Kolganzen een paar Dwergganzen op te sporen, is een tijdrovend karwei. Door het uitgestrekte Oude Land van Strijen leiden slechts enkele smalle wegen, voor pleisterende ganzen een voordeel, voor waarnemers niet. Voorts lijkt het erop dat Dwergganzen voorkeur vertonen voor lagere terreindelen, waardoor ze zich in het 'hobbelige' Oude Land gemakkelijk aan waarneming kunnen onttrekken. Na enkele seizoenen kwam naar voren dat de vogels voorkeur vertoonden voor bepaalde terreinpercelen, hoofdzakelijk gelegen in het zuid-

lijke deel van het Oude Land. Voorts leert men letten op de snelle motoriek van Dwergganzen, die aanzienlijk verschilt van die van Kolganzen. En tot slot bleek dat toen eenmaal meer Dwergganzen kwamen opdagen, de vogels zich onafhankelijker gingen gedragen. Thans vormen de families duidelijke gemeenschappen, meestal gesepareerd van Kolganzen. Aannemelijk is dat de voorkeur voor het Oude Land van Strijen mede tot stand kwam door de vorming van een groot reservaat. Een vrijwillig convenant met jagers beperkte de jacht. Dit convenant liep af in 1997.

winter	eerste waarneming	laatste waarneming	maximaal aantal
1987-1988	10 januari 1988	19 februari 1988	6
1988-1989	—	—	—
1989-1990	december 1989	februari 1990	8
1990-1991	—	—	—
1991-1992	8 december 1991	8 maart 1992	8
1992-1993	23 oktober 1992	31 januari 1993	4
1993-1994	28 oktober 1993	27 februari 1994	6
1994-1995	29 oktober 1994	18 maart 1995	11
1995-1996	12 november 1995	5 januari 1996	7
1996-1997	22 november 1996	8 maart 1997	16
1997-1998	25 november 1997	28 februari 1998	13

Tabel 1. Overzicht Dwergganzen in het Oude Land van Strijen

Jacht

Na zeventien jaar zijn er onmiskenbaar aanwijzingen dat het Zweedse dwergganzenproject succesvol kan uitpakken. Op uitnodiging is Lambert von Essen inmiddels naar Japan geweest om daar zijn methode toe te lichten. Met Kolganzen als pleegouders willen de Japanners graag dat op Wrangel broedende Sneeuwganzen weer bij hen komen overwinteren. Basisgedachte bij het dwergganzenproject was te komen tot veilige (lees jachtloze) trekroutes en winterkwartieren. De vraag rijst of de Zweden met die opzet Nederland en trouwens heel West-Europa niet te veel eer aandoen. In Zweden en Nederland is een

netwerkje van waarnemers enthousiast in de weer met het volgen van Dwergganzen. Tot dusver blijft duister waar de vogels pleisteren na vertrek uit de verzamelplaats Hudiksvall aan de Botnische Golf en hun aankomst in Anjum. Gewoonlijk liggen tussen beide tijdstippen enkele weken. En dan is er zorg dat bij harde winterse omstandigheden de Dwergganzen Nederland de rug toekeren, waarbij ze in Frankrijk terecht kunnen komen. Die zorg is niet ongegrond. Vanaf winter 1995-1996 verlieten de meeste of alle Dwergganzen het Oude Land van Strijen, waarbij ze waarschijnlijk afzakten naar zuidelijker gelegen pleisterplaatsen. In januari 1996 werden in Vlaanderen bij Damme, waar niet op ganzen wordt gejaagd, twintig vogels gezien. In winter 1996/1997 verlieten de Dwergganzen het Oude Land kort na de vorstinvall van eind december. Vanaf begin februari keerden enkele vogels terug met maximaal negen stuks op 22 februari. Op 8 maart waren er nog drie. Zeker is dat deze winter verliezen opleverde. Zo werd de zeven jaar oude, met kleurringen gemerkte Dwergganzen nummer 801, een wijfje, met haar vijf juvenielen voorjaar 1997 in Anjum noch in Zweden teruggezien. De laatste waarneming van deze groep was december 1996 in het Oude Land van Strijen. Het is spijtig en zorgwekkend dat nu juist het project succes gaat boeken, in een van de drie belangrijke pleisterplaatsen die de vogels in Nederland hebben gekozen, van het een op het andere seizoen de jacht sterk is toegenomen. Ook al zouden de jagers van goeden wil zijn om de Dwergganzen te ontzien, het is uitgesloten dat ze vanuit hun zijtes tussen de duizenden Kolganzen die het Oude Land van Strijen frequenteren, de Dwergganzen opmerken. In vergelijking met vorige winters werd winter 1997-1998 in het Oude Land van Strijen dus weer stevig op ganzen gejaagd, met een vanuit jagersstandpunt bezien goed resultaat. Zo viel op een ochtend te registreren dat nabij een van de regelmatig door de Dwergganzen bezochte percelen in het Zuid-Oudeland, vijftien Kolganzen sneuvelden (mededeling A. Verkerk). Gelukkig kwam het troepje van dertien Dwergganzen waaronder vier juve-

Dwerggans nummer 809 (rechtsonder) met één der pleegouders, Den Bommel, 21 februari 1990.
Foto: Henk Harmsen.

niele vogels, dat half oktober 1997 bij Anjum arriveerde en op 25 november 1997 in het Oude Land van Strijen verscheen, de winter toch goed door. Bij dit groepje bevond zich nummer 809, de fameuze 'Limping Lotta', inmiddels ruim negen jaar oud. Op 14 januari 1998 was deze groep nog steeds in het Oude Land aanwezig (mededeling E. van der Linden). Daarna waren de vogels enkele weken spoorloos. Op 9 februari meldde de Dutch Birding Vogellijn negen Dwergganzen bij Anjum en op 15 februari tien. Op die datum waren 'Limping Lotta' en haar partner weer terug in het Oude Land, waar ze op 28 februari wederom werden gezien. Op 22 maart 1998 kon een verheugde Eddie Douwma melden dat 'Limping Lotta' met partner ook weer in Anjum was, waar ze zich hadden gevoegd bij de elf daar reeds aanwezige Dwergganzen. Zo was de groep van dertien die ruim vijf maanden eerder uit het noorden in Anjum was aangekomen, weer compleet.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17. 3299 BT Maasdam.

LITERATUUR:

- Anonymous, (1997): In brief. World Birdwatch 19 volume 2: 5.
 Bauer, K.M. & Urs N. Glutz von Blotzheim (1968): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
 Essen, L. von (1982): An effort to reintroduce the Lesser Whitefronted Goose (*Anser erythropus*) into the Scandinavian mountains. *Aquila* 89: 103-105.
 Essen, L. von (1991): A note on the Lesser White-fronted Goose *Anser erythropus* in Sweden and the result of a re-introduction scheme. *Ardea* 79: 305-306.
 Essen, L. von (1996): Reintroduction of Lesser White-fronted Geese (*Anser erythropus*) in Swedish Lapland (1981-1991). *Gibier Faune Sauvage* 13: 1169-1180.
 Essen L. von (1997): News from the Swedish Lesser White-fronted Goose Project Breeding-season 1997. Rapport.
 del Hoyo, J., A. Elliot & J. Sargatel (1992): Handbook of the Birds of the World. Volume 1. Lynx Edicions, Barcelona.
 Jostein Olsen, I. & T. Aarvak (1997): Secrets of the Lesser White-fronted Goose. World Birdwatch 19 volume 1: 9-12.
 Norderhaug, A. & M. (1982): *Anser erythropus* in Fennoscandinavië. *Aquila* 89: 93-101.
 Uspenski, S.M. (1965): Die Wildgänse Nordeurasiens. Die neue Brehm-Bücherei. Kosmos-Verlag, Stuttgart.
 Voous, K.H. (1960): Atlas van de Europese vogels. Elsevier, Amsterdam.
 WWF Finland (1996): Lesser White-fronted Goose expedition to the Kanin Peninsula. Report by Petteri Tölvänen, Helsinki.

Zie ook Rachel Muheim (1998): Kontakte ins All. *Ornis* Heft 2/98, april 1998: 11-15.